

DEBATT

Maria Press

Har vi lov å drive med arkivformidling? Fortsatt et brennende spørsmål i Norge

Motmæle mot Leiv Bjelland

Undertegnede har drevet med arkivformidling i Norge i 15 år og har med glede erfart at denne relativt nye aktiviteten har fått mer og mer legitimitet. Men fortsatt hører jeg av og til kritiske kolleger si at arkivformidling er en virksomhet vi ikke skal drive med fordi Arkivloven ikke pålegger oss det – arkivformidling tilhører derfor ikke et arkivs kjerneoppgaver. I en nylig publisert artikkel skriver Leiv Bjelland, PhD-stipendiat ved Institutt for arkiv, bibliotek og informasjonsfag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, om forholdet mellom arkivteori og arkivformidling. Han ender opp med konklusjonen at arkivformidling står i konflikt med det som tradisjonell arkivteori definerer som en arkivars kjerneoppgaver. Dog mener han at arkivformidling ikke behøver å stå i motsetning til nyere samfunnsorientert arkivteori. Bjelland roter imidlertid med begrepene, og det er årsaken til at han har kommet fram til denne merkelige konklusjonen. Jeg føler meg her kallet til å kommentere Bjellands artikkel slik at hans utsagn ikke skal bli et misforstått argument i debatten for formidlingskritiske kolleger.

Hilde Lange og Ulrike Springs antologi ”Formidling for framtida – tanker om arkiv” kom for et par måneder siden fra trykkpressene. Redaktørene har bedt Leiv Bjelland om å skrive om forholdet mellom arkivteori og arkivformidling. Det gjør han i bokens første kapittel ”Arkivkvalitet, historiefortelling (og formidling, i teorien) – noen refleksjoner”. Leiv Bjelland skiller i begynnelsen av sin tekst mellom tilgjengeliggjøring og formidling, og mener at tilgjengeliggjøring er ” tiltak for å sikre at publikum kan få tilgang til arkiver”. Han nevner blant annet arkivkataloger som eksempel på tilgjengeliggjøring.

Deretter definerer han arkivformidling som ”utvalgelse og eventuelt iscenesettelse av arkivalia”. Arkivarer som driver med formidling fatter valg og presenterer arkivmateriale aktivt. Det som er sentralt i Bjellands definisjon av arkivformidling er at den formidlende arkivaren gjør et valg – han/hun velger ut et arkivstykke og forteller om det. Med denne snevre definisjonen av arkivformidling roter han seg snart bort i sitt eget resonnement og hevder i neste øyeblikk at arkivkataloger også er arkivformidling. Arkivaren tar nemlig et valg når han lager katalogene og velger å løfte fram enkelte fakta i dem. På denne måten forteller arkivaren ”en historie” om arkivet eller fortiden, bevisst eller ubevisst. Dette kalles på engelsk for storytelling, og er av Bjelland, Valderhaug m. fl. teoretikere oversatt til historiefortelling. Men Bjelland blander her sammen tilgjengeliggjøring og arkivformidling, noe som forvirrer både leseren og ham selv. I resten av artikkelen fokuserer Bjelland igjen på arkivbeskrivelser når han skal gi eksempel på arkivformidling. Han mener at arkivkataloger inneholder et element av historiefortelling i det at utvalgte sider ved den virkeligheten som arkivene skal dokumentere, løftes fram. Derved blir arkivaren en aktør og forteller en slags historie.

Bjelland forsøker altså å utrede om arkivformidling har en plass innenfor arkivteorien eller ikke. Og han lander på at den ikke har plass i tradisjonell systemorienterte arkivteori – arkivformidlingen står til og med i konflikt med den, ettersom arkivformidling, i følge Bjelland, dekontekstualiserer. Han mener at arkivformidlere når de skriver historiefortellinger, rykker arkivalia ut fra sin sammenheng. Dette står i konflikt med tradisjonell arkivteori om strever etter å knytte bånd mellom arkivet og de transaksjoner fra virkeligheten som dette skal dokumentere.

Men her har Bjelland blandet sammen begrepene igjen! Arkivformidling er nemlig ikke det samme som historiefortelling! Og det er viktig å ha denne distinksjonen klar for seg. Arkivformidling har arkivene i fokus, og har som formål å formidle akkurat kontekst! Ofte tar vi arkivformidlere utgangspunkt i et arkivstykke og forteller en historie rundt det. Historien plasserer arkivstykket i sin sammenheng og sprer dermed forståelse for arkiv, administrasjonshistorie, annen historie og kildekritikk. Dette er kontekstualisering på høyt nivå! Dessuten gir arkivformidlingen inspirasjon til å bruke arkiv, i tillegg til at den medfører viktig folkeopplysning om ar arkiv finnes og hva de kan brukes til! Det er dette arkivformidling handler om!

Historiefortelling er noe helt annet. Det kan være to ting: Det hender at arkivarer (som ofte er historikere) skriver en rent historisk artikkel og bruker en kilde eller to mest som illustrasjon. Da snakker vi om historieformidling og ikke om arkivformidling - og det er ikke en arkivars kjerneoppgave. Den andre typen historiefortelling (storytelling) som Bjelland fokuserer på, er noe som arkivarer gjør seg skyldige til mer eller mindre bevisst når han/hun for eksempel lager arkivkataloger. Denne type historiefortelling er heller ikke arkivformidling. Den forteller historien om arkivaren som aktør og er i Bjellands eksempel (ved produksjon av arkivkataloger) et ledd i tilgjengeliggjøringsarbeidet!

Samfunnsorientert arkivteori, mener Bjelland, innrømmer at kontekstuelle metadata (les arkivkataloger) ikke er kulturfrie. Tilhengere av samfunnsorientert arkivteori er influerte av postmodernistisk tenking, og mener at det er viktig at vi viser de valg og interaksjoner som vi arkivarer gjør i vårt arbeid. Bare da kan vi unngå at arkivaren tilslører de hendelsene som arkivet skal dokumentere. Å lage arkivkataloger, sier Bjelland, er en del av arkivarens kjernevirksomhet. Dersom vi lager transparente og inkluderende kataloger (der folk kan delta med egen emnetagging etc. slik at flere metadata enn de som arkivaren kjenner til kommer fram), der vi viser tydelig hva vi har valgt å løfte fram, kan arkivformidling bli en indre kjerne i arkivteorien. Men her snakker Bjelland igjen om katalogisering, altså tilgjengeliggjøring, og ikke om arkivformidling slik vi formidlere bruker begrepet.

Når det gjelder arkivloven og arkivformidling så har mine skeptiske kolleger rett. Det står ingenting i arkivloven om at vi skal drive med arkivformidling. Men det står da heldigvis heller ikke at det er forbudt! At det ikke står noe om formidling i arkivloven eller arkivforskriften har å gjøre med at loven ikke har som formål å regulere det arkivfaglige arbeidet i offentlig forvaltning eller i arkivinstitusjoner i detalj. Men sannsynligvis har det også å gjøre med at arkivenes rolle som garantist for et demokratisk samfunn alltid etter mitt syn har vært underkommunisert i Norge. I den svenske arkivloven står det at arkivinstitusjoner skal ”organisera arkivet på ett sådant sätt att rätten att ta del av allmänna handlingar underlättas”. I Norge finnes ikke noen slik kobling i Arkivlova mot Offentleglova og retten til å benytte arkiv. Det står riktignok ikke i svensk lov heller at man skal drive med arkivformidling, men svenskene er et stykke på vei i og med at loven pålegger arkivinstitusjoner å hjelpe befolkningen til å benytte sin rett til å bruke offentlig arkivmateriale.

I dagens informasjonssamfunn der informasjon søkes fram på weben med søkeord løsrevet fra all kontekst, blir det viktigere en noensinne for oss arkivarer å vise for omverden hvilke informasjonsressurser som ligger i arkivene og forsøke å kontekstualisere vår informasjon og vårt arkivmateriale. Om vi ikke gjør det vil jeg si at arkivinstitusjonene ikke tar sin rolle som en demokratisk ressurs på alvor. Og derved forsømmer vi arkivarer en av våre kjerneoppgaver.

Arkivloven er nå 14 år gammel og er moden for revisjon. Den ble skrevet i en annen verden – før Norge ble et internettsamfunn – før daværende riksarkivar visste hva en webside var for noe! I det mediebruset vi befinner oss i dag, er det ikke nok å publisere arkivkataloger i Arkivportalen (med eller uten redegjørelser for arkivarens valg i katalogiseringsprosessen, eller brukerens medvirkning i emnetagging). Skal folk få en reell sjanse til å benytte arkivene må vi arkivarer markedsføre arkivene aktivt, vise gjennom formidlingstiltak hva arkivene inneholder, hvordan de henger sammen med fortiden, fortelle at alle kan bruke dem, og ikke minst inspirere til å ta arkivene i bruk!

Leiv Bjelland må ikke rote med begrepene slik at arkivformidlingsmotsanderne misforstår! Arkivformidling er helt i linje med både systemorientert og samfunnsorientert arkivteori

og står på ingen måte i motsetning til våre kjerneoppgaver. Og at det ikke står noe om arkivformidling i Arkivlova er en mangel som burde rettes på snarest – spesielt som vi nå ved inngangen til 2014 så gjerne fokuserer på hva et demokratisk samfunn betyr!

Langes og Springs antologi ”Formidling for framtida- tanker om arkiv” viser på behovet for en klargjøring av arkivterminologien i Norge. I antologien finner man artikler om alle sider av arkivarbeidet: kassasjon, bevaring, katalogisering og tilgjengeliggjøring – alt under samlebegrepet formidling. Dette motiveres med at alt arkivarbeid til syvende og sist er til for publikum. Men slik begrepsbruk fremmer neppe diskusjonen om arkivformidling slik forfatterne ønsker, men skaper heller forvirring. Forfatterne av antologien har svært forskjellig bakgrunn – de kommer fra kommunal, privat og statlig sektor, og har arkivfaglig, historisk, kunstnerlig eller museumsfaglig bakgrunn. Jeg tror at vi behøver en oppklarende begrepsdiskusjon slik at vi ikke misforstår hverandre!